

УДК 658.29:504

Г. С. Ратушняк, к. т. н.;
О. Г. Чухряєва, бакалавр

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ТЕПЛОІЗОЛЯЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ТЕРМОРЕНОВАЦІЇ БУДІВЕЛЬ

Запропоновано структурну модель еколого-економічного моніторингу теплоізоляційних матеріалів для багатофакторного аналізу їх параметрів з використання експертно-лінгвістичної інформації. За результатами моделювання залежності еколого-економічної доцільності матеріалу за напрямками, що характеризують теплофізичні, економічні й лінгвістичні змінні, отримано систему нечітких логічних рівнянь, які після визначення функції належності оцінок вхідних знань та шляхом їхньої дефазифікації, дозволяють визначити доцільність конкретного матеріалу для термореновації будівель.

Вступ

Енергоефективність є однією з нагальних соціально-економічних проблем та елементом світової культури раціонального природокористування. Україна задовольняє потреби в паливно-енергетичних ресурсах за рахунок власного їх видобування приблизно на 50 %. На опалення 100 м² загальної площі житлових будинків щорічно витрачається приблизно 6...9 т. умовного палива, що в 1,5 рази більше, ніж в США та 3 рази більше, ніж у Швеції [1, 2, 3]. Значні перевитрати паливно-енергетичних ресурсів є причиною забруднення навколишнього середовища викидами у повітря парникових газів, зокрема діоксиду вуглецю, чадного газу, оксидів сірки та азоту тощо, які утворюються внаслідок згорання органічного палива для одержання теплової енергії, і значною мірою спричиняють парниковий ефект [4].

Зменшити витрати енергоресурсів можливо за рахунок запровадження новітніх технологій модернізації систем теплопостачання та термореновації будівель шляхом підвищення теплоізоляційної здатності огорожувальних конструкцій будівель. З метою зниження в 1,5...2 рази витрат тепла в Україні введені в дію наближені до сучасного рівня нормативи опору теплопередачі захисних конструкцій, які повинні становити 2...2,5 м²·К/Вт [4, 5]. На сьогоднішній день відсутня науково обґрунтована методика вибору на ринку послуг теплоізоляційних технологій та матеріалів, які за своїми властивостями та вартістю відповідали б оптимальним еколого-економічним вимогам [2, 6].

Постановка задачі

Наявні на ринку послуг теплоізоляційні матеріали характеризуються кількісними та якісними характеристиками. Основними теплофізичними характеристиками, що визначають їх еколого-економічну привабливість, є теплопровідність, щільність, міцність на стискання, водопоглинання, сорбційна вологість, морозостійкість та паропроникність [6]. Основними економічними показниками теплоізоляційних матеріалів є вартість матеріалу та трудомісткість робіт з теплореновації будівель та довговічність.

Екологічну безпечність матеріалів для термореновації будівель становлять вогнетривкість, хімічна і біологічна стійкість та шкідливість. Вибір теплоізоляційного матеріалу з урахуванням природнокліматичних умов району будівництва, архітектурно-конструктивних рішень з формування фасадів та архітектурно-планувальних рішень всередині будівель і властивостей матеріалів повинен виконуватися у відповідності до структурної моделі еколого-економічного моніторингу (рис. 1).

Для розв'язання поставленої задачі реалізація моніторингу (рис. 1) передбачає ство-

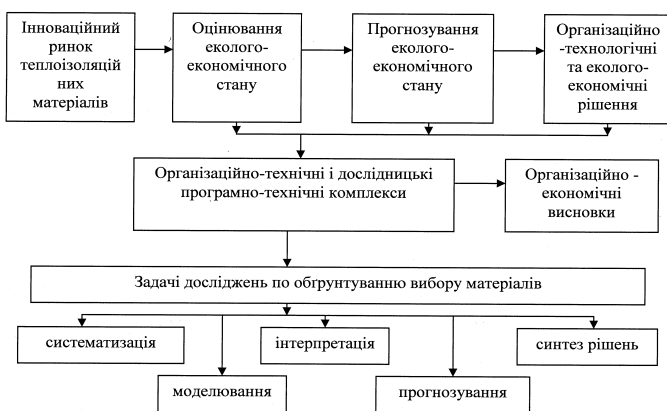

Рис. 1. Структурна модель еколого-економічного моніторингу теплоізоляційних матеріалів

© Г. С. Ратушняк, О. Г. Чухряєва, 2005

рення експертно-моделювальної системи багатофакторного аналізу параметрів теплоізоляційних технологій матеріалів з метою інтелектуальної підтримки прийняття оптимального еколого-економічного рішення.

Результати дослідження

Еколого-економічна доцільність термореновації будівель визначається тим, що затрати на реалізацію високоефективних енергоощадних заходів протягом розрахункового терміну їх експлуатації повинні бути мінімальними

$$S = \left(\sum_{i=1}^n S_i X_i + \sum_{j=1}^n C_j Y_j \right) \rightarrow \min, \tag{1}$$

де S_i – сумарні одноразові та поточні витрати на реалізацію варіанта енергоощадних заходів, грн.; X_i – шукані параметри з i -го енергоощадного заходу; C_j – витрати на відшкодування екологічних збитків, грн.; Y_j – шукані параметри з j -го екологічного збитку.

Еколого-економічна доцільність визначається також тим, що затрати на термореновацію повинні забезпечувати мінімальні витрати теплової енергії через огорожувальні конструкції, Вт

$$Q = \frac{\lambda \Delta t F}{\delta} \rightarrow \min, \tag{2}$$

де λ – коефіцієнт теплопровідності матеріалу теплозахисних огорожувальних конструкцій, Вт/м·К; Δt – різниця температур зовнішньої і внутрішньої поверхонь огорожувальної конструкції, К; F – площа огорожувальних конструкцій, м²; δ – товщина матеріалу огорожувальних конструкцій, м.

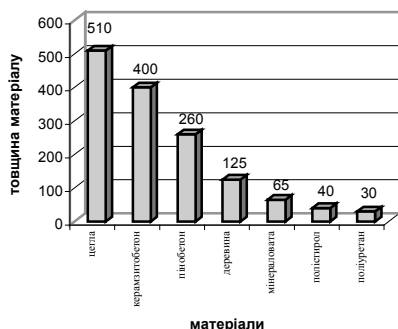

Рис. 2. Діаграма товщини матеріалів, які забезпечують еквівалентні теплоізоляційні характеристики

Аналіз формул (1) та (2) свідчить, що в даних природно-кліматичних умовах та для відповідних архітектурно-конструктивних рішень будівель, затрати на термореновацію S_i визначаються кількістю матеріалів, що витрачаються на влаштування теплозахисних огорожувальних конструкцій, його вартістю та вартістю технологічного процесу з їх влаштування. Кількість матеріалу на одиницю площі огорожувальної конструкції визначається його теплопровідністю та товщиною (рис. 2).

Характеристики теплоізоляційних властивостей та економічних показників матеріалів, які переважно застосовуються для термореновації будівель у вітчизняній та закордонній практиці, наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика теплоізоляційних властивостей та цін теплоізоляційних матеріалів

Показник	Цегла	Керамзитобетон	Пінобетон	Мінераловата	Скловата	Полістерон
Теплопровідність, Вт/(м·К)	0,4...0,9	0,2...0,7	0,1...0,4	0,04...0,07	0,03...0,04	0,03...0,004
Ціна матеріалу, грн/м ²	200...1000	110...130	220...240	130...160	130...150	150...160

Порівняльний аналіз параметрів, що зумовлюють еколого-економічну доцільність термореновації будівель (вирази (1), (2) та рис. 2 і табл. 1) свідчать, що реалізація структурної моделі еколого-економічного моніторингу теплоізоляційних матеріалів (див. рис. 1) потребує багатофакторного аналізу з використанням експертно-лінгвістичної інформації. Реалізація цієї задачі можлива з використанням математичного апарату, що базується на теорії нечіткої логіки [7]. Для встановлення ієрархічних зв'язків параметрів, що впливають на вибір теплоізоляційного матеріалу, виконана їх класифікація та оцінювання значень лінгвістичних змінних за допомогою систем якісних термів (табл. 2).

Фактори впливу – як лінгвістичні змінні

Параметри	Позначення та назва змінної	Універсальна множина	Терми для оцінювання
Теплофізичні	X_1 – теплопровідність	0,03...0,9 Вт/(м·К)	мала, менше середньої, середня, більше середньої, висока
	X_2 – густина	10...1700 кг/м ³	мала, менше середньої, середня, більше середньої, висока
	X_3 – паропроникність	0,01...0,06 г (м·год Па)	мала, середня, висока
	X_4 – гігроскопічність	0...100 %	мала, середня, висока
	X_5 – морозостійкість	200...500 циклів	мала, середня, висока
	X_6 – стискуваність	0,05...4,0 м ² /МН	мала, менше середньої, середня, більше середньої, висока
	X_7 – міцність та стискання	0,05...20 МПа	низькоміцні, середньо міцні, високоміцні
Екологічні	Y_1 – вогнетривкість	300...1400 °С	вогнетривкі, тугоплавкі, легкоплавкі
	Y_2 – хімічна стійкість	0...80 %	низька, середня, висока
	Y_3 – біологічна стійкість	0...10 умовних одиниць	відсутня, часткова, повна
	Y_4 – шкідливість	0...5 умовних одиниць	відсутня, часткова
Економічні	Z_1 – вартість матеріалу	110...1000 грн/м ³	мала, середня, висока
	Z_2 – вартість робіт	60...300 грн/м ³	мала, середня, висока
	Z_3 – трудомісткість робіт	15–35 людино годин/м ³	мала, середня, висока
	Z_4 – довговічність	50...100 років	мала, середня, висока

Моделювання системи інтелектуальної підтримки прийняття рішення на системному рівні з вибору доцільного за еколого-економічними критеріями матеріалу виконано за допомогою використання нечітких логічних рівнянь, які пов'язують функції належності різних рівнів вхідних та вихідних змінних. Кожному нечіткому логічному рівнянню передують база знань у вигляді експертних висловлювань про зв'язки нечітких термів вхідних та вихідних лінгвістичних змінних (табл. 2). Оцінка рівня лінгвістичних змінних, що встановлює зв'язок між еколого-економічною доцільністю теплоізоляційних матеріалів для термореновації будівель (ЕЕД) з теплофізичними (X), екологічними (Y) й економічними параметрами (Z), виконана з використанням системи термів:

$T(ЕЕД) = < \text{низька, нижче середньої, середня, вище середньої, висока} >$;

$T(X) = < \text{низька, нижче середньої, середня, вище середньої, висока} >$;

$T(Y) = < \text{низька, середня, висока} >$; $T(Z) = < \text{низька, середня, висока} >$.

В результаті моделювання отримані лінгвістичні висловлювання, яким відповідає система нечітких логічних рівнянь

$$\begin{aligned} \mu_n(ЕЕД) = & \mu_n(X) \wedge \mu_n(Y) \wedge \mu_n(Z) \vee \mu_{nc}(X) \wedge \mu_n(Y) \wedge \mu_n(Z) \vee \mu_n(X) \wedge \mu_c(Y) \wedge \mu_n(Z) \vee \\ & \vee \mu_n(X) \wedge \mu_c(Y) \wedge \mu_c(Z) \vee \mu_n(X) \wedge \mu_n(Y) \wedge \mu_c(Z); \end{aligned} \quad (3)$$

$$\mu_{nc}(ЕЕД) = \mu_{nc}(X) \wedge \mu_c(Y) \wedge \mu_n(Z) \vee \mu_{nc}(X) \wedge \mu_{nc}(Y) \wedge \mu_c(Z) \vee \mu_c(X) \wedge \mu_n(Y) \wedge \mu_n(Z); \quad (4)$$

$$\mu_c(ЕЕД) = \mu_{nc}(X) \wedge \mu_c(Y) \wedge \mu_c(Z) \vee \mu_c(X) \wedge \mu_c(Y) \wedge \mu_n(Z) \vee \mu_c(X) \wedge \mu_n(Y) \wedge \mu_c(Z); \quad (5)$$

$$\begin{aligned} \mu_{vc}(ЕЕД) = & \mu_{vc}(X) \wedge \mu_c(Y) \wedge \mu_c(Z) \vee \mu_c(X) \wedge \mu_v(Y) \wedge \mu_v(Z) \vee \mu_{vc}(X) \wedge \mu_c(Y) \wedge \mu_v(Z) \vee \\ & \vee \mu_{vc}(X) \wedge \mu_v(Y) \wedge \mu_c(Z) \vee \mu_v(X) \wedge \mu_c(Y) \wedge \mu_c(Z); \end{aligned} \quad (6)$$

$$\mu_v(ЕЕД) = \mu_v(X) \wedge \mu_v(Y) \wedge \mu_v(Z) \vee \mu_v(X) \wedge \mu_c(Y) \wedge \mu_v(Z) \vee \mu_v(X) \wedge \mu_v(Y) \wedge \mu_c(Z). \quad (7)$$

Визначивши функції належності оцінок вхідних знань шляхом їхньої дефазифікації, можна отримати кількісні оцінки еколого-економічної доцільності для вибору теплоізоляційного матеріалу для термореновації будівель.

Висновки

1. Реалізація структурної моделі еколого-економічного моніторингу теплоізоляційних матеріалів для термореновації будівель можлива шляхом багатofакторного аналізу з використанням експертно-логічної інформації.

2. За результатами моделювання залежності еколого-економічної доцільності матеріалу з урахуванням параметрів, що характеризують теплофізичні, економічні й екологічні лінгвістичні змінні, отримано систему нечітких логічних рівнянь, які після визначення функції належності оцінок вхідних знань та шляхом їхньої дефазифікації, дозволять визначити доцільність конкретного матеріалу для термореновації будівель.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жовтянський В. Енергозбереження — пріоритет в Україні // Ринок інсталяцій. — 2004. — № 11. — С. 7—8.
2. Мхитарен Н. М. Энергосберегающие технологии в жилищном и гражданском строительстве. — К.: Наукова думка, 2000. — 420 с.
3. Ратушняк Г. С., Ратушняк О. Г. Екологічні та економічні аспекти будівництва й експлуатації систем теплозабезпечення індивідуального житла / Індивідуальний житловий будинок. — Вінниця: Континент-Прим, 2001. — С. 129—131.
4. Ратушняк Г. С., Попова Г. С. Энергозбереження та експлуатація систем тепlopостачання. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2004. — 136 с.
5. Пономарчук А. Ф., Ратушняк Г. С., Пономарчук І. А., Рябова І. Ю. Підвищення термічного опору зовнішніх огорожувальних конструкцій будівель // Вісник ВПІ. — 2001. — № 1. — С. 8—10.
6. Мацієвська О. Матеріали для термореновації будинків // Ринок інсталяцій. — 2003. — № 12. — С. 11—13.
7. Митюшкин Ю. І., Мокин Б. І., Ротштейн А. П., Soft Computing: идентификация закономерностей нечеткими базами знаний. — Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2002. — 145 с.

Рекомендована кафедрою теплогазопостачання

Надійшла до редакції 31.03.05.
Рекомендована до друку 14.04.05.

Ратушняк Георгій Сергійович — завідувач кафедри теплогазопостачання; **Чухряєва Ольга Георгіївна** — магістрант Інституту аспірантури, магістратури та докторантури.
Вінницький національний технічний університет